

Su Politikası Yıldız:

GAP'ta 'BAŞARI DESTEĞE BAĞLI'

'GAP ülkemiz için çok önemli bir bölgede gerçekleştirilmeye çalıştığımız yapısal dönüşüm projesidir. Ülkemiz için ekonomik olduğu kadar stratejik bir önem taşır. Bölgedeki hareketlilik dikkate alınacak olursa GAP'ın bu öneminin gün geçtikçe arttığı görülecektir.'

Söyleşi: Zeynep FAZLILAR

Ortadoğu'nun en önemli entegre tarımsal projesi olan GAP, yeniden gündeme geldi. Proje kapsamındaki barajların daha çok elektrik üretimi bölümlerinin bitirilmesi, sulamada istenen sonuçların alınamaması, kuraklığın etkisiyle gündeme geldi, hükümet "kaynak arayışına" başladı. Konunun ulusal, bölgesel ve küresel tüm boyutlarını USİAD Genel Başkan Danışmanı ve Su Uzmanı Dursun Yıldız ile değerlendirdik. Yıldız'ın sorularımıza verdiği yanıtlar şöyle:

- Türkiye ve bölge için GAP deyince aklınıza neler geliyor?

- GAP ülkemiz için çok önemli bir bölgede gerçekleştirilmeye çalıştığımız bir yapısal dönüşüm projesidir. Ülkemiz için ekonomik olduğu kadar stratejik bir önem taşır. Bölgedeki hareketlilik dikkate alınacak olursa GAP'ın bu öneminin gün geçtikçe arttığı görülecektir.

(*) Cumhuriyet Strateji 19 Mayıs 2008 Sayı: 203

GAP tamamlanması durumunda Türkiye'nin bölgede stratejik ve ekonomik açıdan konum kazanmasını sağlayacak bir özelliğe de sahiptir. Genel olarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya bakıldığında bölgedeki su havzalarının hemen hemen tümünün geliştirildiğini görürüz. Bu nedenle GAP, gelişme ve değerlendirme potansiyeli bulunan tek su havzası özelliğiyle de büyük önem taşıyor.

GAP bölge için de çok önemli bir proje. Tümüyle geliştirilmesi durumunda özellikle tarımsal sanayi ürünleri açısından bölgeye çok katkısı olacak. Bölgedeki ticari ve sanayi hareketliliği arttıracak ve birçok açıdan komşu ülkelerce örnek alınacak bir proje olacağını düşünüyorum.

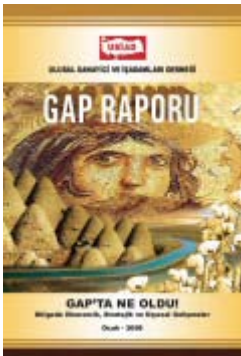
- USİAD GAP Raporu'nda neleri ele aldınız, gelinen noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Raporda esas olarak GAP'taki gelişmenin daha hızlı bütüncül ve etkili olabilmesi için projenin karşılaştığı teknik ekonomik ve idari sorunlar incelendi ve projenin bulunduğu bölgede ekonomik stratejik ve siyasal gelişmeler ele alındı.

GAP'ın enerji projelerinde kurulu güç itibariyle yüzde 74 oranında sulama projelerinde ise yüzde 14 oranında gerçekleşme sağlandı. GAP'ın sosyo-ekonomik hedefleri projenin birkaç kez değiştirilen tamamlanma tarihleri ile birlikte ötelenmiştir. Daha önceki resmi açıklamalara göre GAP'ta 19 milyar dolar harcanmış olup tamamlanması için 13 milyar dolara ihtiyaç bulunmaktaydı. Ancak GAP için yeni hazırlanan kaynak paketi kapsamında yapılan açıklamalar bu miktarın 27,7 milyar YTL olduğunu göstermektedir.

Bu açıklamalar. Projedeki toplam nakdi gerçekleşmenin yüzde 50'nin de altında olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Tabii bölgedeki sosyo-ekonomik gelişme için tarım sektörü yatırımları kilit öneme sahiptir. Ancak bu alanda yeterli gelişmenin olmadığını görüyoruz. Başlangıçtaki hız ve heyecan kaybedilmiş ve projeye olan siyasal ilgi ve destek özellikle 1990'lı yılların sonundan itibaren azalmıştır. Bunun temel nedeni yaşanan ekonomik krizler ve dönemin hükümetlerinin öncelikler sırasındaki farklılıklarıdır. Proje ile ilgili olarak bugün artan tek şey siyasal ilgidir.

Bu ilginin sonunda GAP'ta finansmanından desteklenecek öncelikli sektörler kadar bir dizi çalışma yapılmıştır. İstenilen sonuç alınıp alınamayacağı bir tarafa projede bir canlanma görülmektedir.

- GAP'ta sulama yatırımlarının geri kalmasının nedeni enerjiye öncelik verilmiş olması mı?

- Hayır. GAP'ta enerji tesislerinin büyük bir bölümünün tamamlandığı doğrudur. Ancak sulama barajlarının depolama tesislerinin üçte ikisi de hazır. GAP'ta enerjiye önem verildi. Bu nedenle sulama projeleri geri kaldı açıklamaları doğru değildir. GAP'ta sulama kanalları inşaatının tamamlanma

yüzdesi düşüktür. Ancak bu sistemlerin tamamlanma yüzdesinin düşük olması enerjideki yüksek gerçekleşmeden bağımsız bir konudur.

- Sulamaya açılan alanlarda üretim verimli olarak yapılabiliyor mu?

- GAP'ta yaklaşık 280.000 hektarlık alan sulamaya açılmış durumda. Ancak bir alana sulama sistemi götürmekle her şey bitmiyor. Tarımsal verimliliğin sağlanabilmesi için çiftçi eğitiminden, arazi düzenlemesi ve en uygun ürün deseninin uygulanmasına kadar çeşitli konularda altyapının da hazırlanması gerekiyor. Tarımsal sanayinin gelişmesi, depolama, nakliye ve pazar olanaklarının da artırılması bu entegre proje içinde yapılması gereken önemli çalışmalar.

Bu arada sulamanın da bilinçli olarak yapılması gerekiyor. Yapılan resmi açıklamalar sulamaya açılan topraklarda 50.000 hektarlık arazinin tuzlanma tehdidi altında olduğu belirtiliyor. Bu nedenle GAP'ta sulanan alanlarda planlanan verimliliğe henüz ulaşılabilmiş değil. Bunun zaman alacağı görülüyor.

- Entegre proje hakkında bilgi verir misiniz?

- Entegre proje bir bölgenin topyekûn gelişimi için hazırlanan çok amaçlı bir projedir. GAP'ın entegre proje olmasının neması büyük olacağı gibi böyle bir projenin gerçekleştirilebilmesinin zorlukları da vardır. Proje kapsamında 40 farklı kamu kurumu bulunmakta ve 270 adet proje yürütülmektedir. Bu projenin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ilgili kurumlar arasında büyük bir eşgüdüm ister. GAP'ta bunun başarılması konusunda da sıkıntılar yaşandı.

- GAP'a ayrılan kamu yatırım miktarları ne düzeyde?

- Resmi verilere göre GAP, 1990-2007 yılları arasında Türkiye geneli kamu yatırımlarından ortalama yüzde 6,5 gibi düşük bir pay aldı. GAP kapsamında bugüne kadar yapılması gereken arazilerin sulanması tarım, hayvancılık, istihdam, eğitim, sağlık, çevre, kültür ve yerel ham maddeleri kullanabilecek sanayi yatırımları entegre proje parçaları planlananın çok gerisinde kalmıştır. GAP gibi bir projede kamu sektörü yatırımları öncülük yapmalıdır. Bu yatırımlar orada yatırım yapma niyetinde olan özel sektörü de hareketlendirecektir.

- GAP'ta bugüne kadar ne gibi sosyal değişim eğilimleri ortaya çıktı?

- Aslında sulama yatırımlarının hala çok küçük bir bölümünün gerçekleştiği dikkate alındığında bu değişimin yeterli düzeyde olmasını beklemek mümkün değil. Sonuçlar da bunu gösteriyor. Örneğin DPT'nin 1996 ve 2003 yıllarında yaptığı illere göre sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasında Güneydoğu illerinin Gaziantep dışında gerilediğini ortaya koymuştur. GAP bölgesinde iller ve sektörler bazında tek tek ilerleme ve gelişmenin olduğu sektörler bulunmasına rağmen proje bütünü içinde entegre bir gelişme sağlanamadığı için sosyo-ekonomik gelişmişlik düşük olmaktadır.

Ayrıca yapılan araştırmalar GAP ile birlikte gelen ekonomik ve sosyal hareketliliğin aşiret yapısında bazı bölgelerde çözümlere neden olduğunu göstermiştir. Ancak bu çözümlenin sosyal kontrolü zayıflatacağı ve olumsuzluklara neden olabileceği de ileri sürülmektedir. Diğer taraftan bu sosyal değişimin temel unsurlarından birisi de toprak reformudur.

- GAP'ta toprak reformunun önemi nedir, ne kadar gerçekleşmiştir?

- GAP'tan sağlanması düşünülen ekonomik ve sosyal geri dönüşler mülkiyet altyapısındaki reformlarla doğrudan bağlantılıdır. Ancak buna rağmen GAP'taki toprak reformu çalışmaları başlangıç hedeflerinin çok gerisinde kalmıştır. Kayıtlara göre, bölge genelinde çiftçi ailelerinin üçte biri Şanlıurfa genelinde ise yüzde 42'si topraksızdır. Diğer taraftan Şanlıurfa'da toplam arazinin üçte birlik bölümünde çiftçilerin sadece yüzde 5'i tarım yapmaktadır.

Aslında GAP bölgesindeki toprak mülkiyeti yapısı toplumsal ilişkiler ve kalkınma dinamikleri açısından çok belirleyicidir. Ancak bu yapıda 1973'ten bu yana önemli bir değişiklik olmamıştır. GAP'ta sulamadan beklenen etkilerin kendini bölge bazında hızla göstermesi için suyun verimli kullanımı önemlidir. Toprak mülkiyet yapısında yapılacak reformlar refahın toplumsal tabana yayılması açısından diğerlerinden daha fazla önem taşır.

- Sınır aşan sular olan Dicle ve Fırat'ın GAP kapsamında değerlendirilmesinin bölgeye yansımaları nelerdir?

- Dicle ve Fırat sularıyla ilgili olarak komşularımızla sorunlar GAP'ın başlamasıyla ortaya çıktı ve belirli ölçülerde GAP'ın ilerlemesini de etkiledi. Ancak Türkiye bu nehirlerden aldığı suyu ileri sulama teknolojileri ile verimli bir şekilde verimli toprakları sulamak için hakkaniyet ölçüsünde kullanırsa, ki öyle yapıyoruz, eleştiriler maksatlı olacaktır ve hiçbir sonuca ulaşmayacaktır.

Bence Suriye ve Irak'ın geçmişten bu yana izlediği engel koyarak gelecekteki olası sorunları ortadan kaldırma politikası yanlış. Bu bölgede suların tahsisi konusunda uzun erimli ve akılcı bir anlaşmaya ne kadar önce varılırsa aşağıdaki ülkeler o denli fazla kazanacaktır. Dicle ve Fırat'ın akış aşığısında kalan ülkeler suyu bir işbirliği aracı olarak kullanmak isteyen Türkiye'ye karşı daha makul ve samimi yaklaşımlar içinde olmaları birçok kapıyı açabilecek bir anahtar olacaktır. Geçen süre bu ülkelerin kayıplarını arttıracığı gibi anlaşmayı da daha zor duruma sokabilecektir.

- Rapor çalışmasından elde ettiğiniz genel sonuçlar nelerdir?

- Öncelikle bölgeye yönelik politikalar eksik ve yetersiz kalmış ve zaman kaybedilmiştir. Uzun bir dönem siyasi ilgi ve destek azalmıştır. Bu da proje bileşenlerinin birbirinden kopmasına neden olmuştur. Projeden beklenen bütüncül fayda ötelenmiş ve azalmıştır. Toprak mülkiyet yapısı değişmemiştir. Sulamadan beklenen sosyal ve ekonomik etkiler yeterli düzeyde olmamıştır. Devlet desteği ve kamu yatırımları öncelikli olmamıştır. Birçok alandaki kamu öncülüğü yeterli düzeyde değildir. Projenin ilerlemesi stratejik ve öngörülü bir şekilde ele alınmalı ve sınır ötesindeki gelişmeleri göz ardı etmemelidir.

- GAP'ın tamamlanması için gerçekçi hedef yılı olarak 2023'ü görmeyizin nedeni nedir?

- Öncelikle bir entegre projeden istenilen bütüncül faydanın elde edilebilmesi projenin tüm parçaları ile bir bütün olarak ilerlemesine bağlıdır. Halen bu ilerlemenin önünde finansman ve siyasi irade sürekliliğinden sosyo-kültürel yapıya ve koordinasyona kadar birçok engel bulunmaktadır. Buna bölgenin artan stratejik önemi ve küresel güçlerin büyük planları da eklenirse projenin istenilen hızda ilerleyemeyebileceği ortaya çıkmaktadır. GAP'ın bir toplumsal dönüşüm projesi olması nedeniyle projeye sağlanacak toplumsal destek projenin sonuca ulaşabilmesi açısından çok önemlidir. Bunun istenilen düzeyde yaratılabilmesi zaman alabilir.

Projedeki yapıların fiziki gerçekleşmesi doğrudan finansman sürekliliğine bağlıdır. İstenilirse bu daha kısa sürede tamamlanabilir. Ancak bu yatırımların verimli olarak kullanılabilmesi için entegre ve senkronize bir şekilde ve planlı olarak adım adım gitmesi gerekir. Bu da fiziki gerçekleşmenin ötesinde bir zamana ihtiyaç olduğu anlamına gelir. Bu arada uygulamalardan alınan geri dönüşlerle master plan hedeflerinde revizyona gidilebilir.

Bu da tamamlanma süresini uzatabilir. Bu nedenle 2023 tarihi GAP'ın tüm unsurlarıyla tamamlanarak proje hedeflerine ulaşıldığı ve bölgenin topyekûn bir gelişme ve kalkınma sürecinin içinde olduğu tarih olarak belirtilmiştir. Bence 2023'e kadar olan 15 yılda projedeki nihai hedeflere ulaşılabilmesi büyük bir başarı olacaktır.

USİAD yetkilileri GAP Raporu'nu Demirel'e sundu...